ANαliZA

časopis za kritično misel

Letnik 9, številka 1-2, maj 2005 · ISSN 1408-2969

RESNICA

Vojko Strahovnik

Uletova kritika Horganove teorije resnice kot posredne korespondence

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani

Citiranje: Vojko Strahovnik, »Uletova kritika Horganove teorije resnice kot posredne korespondence«, *Analiza: časopis za kritično misel* 9, št. 1-2 (2005): 122–134.

To delo je objavljeno pod licenco Creative Commons Priznanje avtorstva 4.0 Mednarodna (CC BY 4.0), https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sl.

Izdajatelj: Društvo za analitično filozofijo in filozofijo znanosti, Ljubljana.

Elektronska različica je bila leta 2026 rekonstruirana iz izvirnih stavnih datotek in preverjena s tiskano izdajo. Številke strani ustrezajo tiskani izdaji; prelomi strani znotraj prispevka se lahko nekoliko razlikujejo.

Vojko Strahovnik
Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani

ULETOVA KRITIKA HORGANOVE TEORIJE RESNICE KOT POSREDNE KORESPONDENCE

V svoji knjigi *Dosegljivost resnice* Andrej Ule predstavi tudi teorijo resnice kot posred(ova)ne korespondence, ki jo je prvotno razvil Terence Horgan. V članku najprej na kratko predstavim resnico kot posredno korespondenco in v njeni podlagi ležeči omejeni metafizični realizem. Resnica je glede na postavko posredne korespondence pojmovano kot semantična pravilnost glede na kontekstualno spremenljive semantične standarde. Resničnost stavka je tako na eni strani odvisno od kontekstualno spremenljivih semantičnih standardov pravilne zatrdljivosti, po drugi pa od sveto in razporeditve predmetov, lastnosti ali stanj stvari v njem. Za razliko od postavke resnice kot neposredne korespondence lahko tako govorimo o resničnosti stavkov, ki delijo naslednje značilnosti: (i) imamo jih za neproblematično resnične; (ii) omenjajo in kvantificirajo preko bitnosti, ki jih ni najti v minimalni naturalistični ontologiji; (iii) ni nobene očitne poti, kako bi te stavke prevedli v takšne, ki bi se lahko izognili zavezanosti tem problematičnim bitnostim; in (iv) ni nobene sprejemljive poti, da bi te problematične bitnosti identificirali z neproblematičnimi. Sledi obravnava Uletove kritike posredne korespondence oziroma njegovih argumentov proti temu stališču, predvsem argumenta utvare in argumenta temelječega na nejasnosti. Pri tem pokažem na nekatere šibke točke Uletove kritike tega stališča. Članek sklenem z nekaj mislimi o povezanosti kontekstualno spremenljivih semantičnih in spoznavnih standardov.

Ključne besede: resnica, neposredna in posredna korespondenca, pravilna zatrdljivost, kontekstualno spremenljivi semantični standardi, utvaro, nejasnost, spoznavni standardi.

(1) Uvod

V svoji knjigi *Dosegljivost resnice* Andrej Ule med drugimi teorijami resnice predstavi tudi teorijo *resnice kot posred(ova)ne korespondence*, ki jo je prvotno razvil Terence Horgan. Resničnost stavkov ali misli[1] je glede na to teorijo odvisna od *sveta* oziroma stanj stvari v njem in hkrati od *semantičnih standardov*, ki obvladujejo kontekst njihove zatrditve. Resničnost tako še vedno ostaja v ujemanju oziroma korespondenci med vsebinami stavkov ali misli in med svetom, ki pa jo sodoločajo tudi semantični standardi govora oziroma narave naše zavezanosti v izrečenem. Resnica je glede na postavko posredne korespondence pojmovana kot *semantična pravilnost glede na kontekstualno spremenljive semantične standarde*.

Običajno je to semantično izhodišče združeno v paket z *metafizičnim stališčem varčnosti*, ki se v imenu urejenosti in nenaključnosti ontologije odreče nekaterim bitnostim, ki jih postavljata npr. zdravi razum in znanost. Pri varčni ontologiji ne gre nujno za ontološki monizem ali pa za pristajanje na neko skrajno omejeno število bitnosti, katerim bi pripisali dejanski obstoj, pač pa ta pojem pokrije zelo široko paleto ontoloških stališč, ki se odpovedujejo vsaj nekaterim bitnostim, ki jih postavlja običajen govor ali pa posebni govori, npr. znanosti. Za vsako tako opuščeno ali izpuščeno vrsto bitnosti se kot strategija pojasnitve možnosti resničnosti ali neresničnosti govora o le-tej ponuja pojmovanje resnice kot posredne korespondence.

(2) Resnica kot posredna korespondenca

Teorija resnice kot posredne korespondence pojmuje resnico kot semantično pravilnost glede na kontekstualno spremenljive semantične standarde. Resnica je tako na eni strani odvisna od *kontekstualno spremenljivih semantičnih standardov pravilne zatrdljivosti*, po drugi pa od *sveta in razporeditve predmetov, lastnosti in stanj stvari v njem*. Za razliko od teorij, ki pristajajo na postavko resnice kot neposredne korespondence, lahko ob sprejemanju te teorije tako govorimo o resničnosti stavkov, ki delijo naslednje značilnosti: (i) imamo jih za neproblematično resnične, (ii) omenjajo oziroma kvantificirajo preko bitnosti, ki jih ni najti v minimalni naturalistični ontologiji, (iii) ni nobene očitne poti, kako bi te stavke prevedli v takšne, ki bi se lahko izognili zavezanosti tem problematičnim bitnostim, in (iv) ni nobene sprejemljive poti, da bi te problematične bitnosti identificirali z neproblematičnimi.

Zagovorniki posredne korespondence trdijo, da to, recimo mu manj strogo, pojmovanje korespondence omogoča, da od treh poglavitnih postavk *razširjenega metafizičnega realizma* sprejmemo le eno, tj. obstoj od jezika in misli neodvisnega sveta, in tako pristajamo na *omejeni metafizični realizem*. Postavke razširjenega metafizičnega realizma so naslednje:

[1] V članku se ne bo posebej opredelil o tem, kaj so primarni nosilci resničnosti (propozicije, stavki, stavki v njihovi rabi, sodbe, misli „), ker je vprašanje sprejemljivosti teorije resnice kot posredne korespondence od tega problema v veliki meri neodvisno. Kot nosilce resničnostnih vrednosti bom privzel to, kar je mestoma uporabljeno bodisi v zagovoru bodisi v kritiki te teorije.

(i) Obstaja od jezika in misli neodvisen svet predmetov in lastnosti.

(ii) "Stroga bivalenca", tj., določenemu predmetu bodisi pripada ali pa ne pripada določena lastnost *P*, ki mu jo lahko s predikatom smiselno pripišemo.

(iii) Neposredna korespondenca, tj., da stavku ustreza določeno stanje stvari v svetu, ki ga tvorijo predmeti in lastnosti, omenjene v točki (i), ter je resničen, če je to stanje stvari dejansko oziroma udejanjeno, in neresničen, če to ni. (Horgan 2001, 67)[2]

Omejeni metafizični realizem, ki spremlja teorijo resnice kot posredne korespondence, je torej zavezan zgolj prvi postavki (i), ostalima pa nasprotuje.

Terry Horgan je ta splošen pristop k resnici razvil že v svojih dveh člankih "Psihologizem, semantika in ontologija" ("Psychologism, Semantics, and Ontology") in "Resnica in ontologija" ("Truth and Ontology") iz leta 1986. (glej Horgan, 1986a in 1986b) Horgan je sprva razviti pristop k resnici poimenoval *semantika jezikovne igre*, kasneje pa se ta preimenuje v *psihologistično semantiko* in končno v *kontekstualno semantiko*.[3] Kakor pravi Horgan sam, so na oblikovanje ideje resnice kot posredne korespondence vplivale tudi nove ideje, ki so prihajale od razvijajočih se področij filozofije duha in jezikoslovja. (Horgan, 1986a: 21) Kot glavno, kontekstualni semantiki nasprotno stališče, je postavljena t. i. *referencialna semantika*, ki resnico pojmuje kot neposredno korespondenco in temelji na dveh osnovnih postavkah:

(i) Resnico za naravne (in formalne) jezike opredelimo preko T-shem; takšna opredelitev bo vsebovala semantične pojme, kot sta, na primer, označevanje in nanašanje.

(ii) Referenco (kot pojem, ki pokriva zgoraj omenjene semantične pojme) gre razumeti na robustno realističen način kot zaobjemajočo pristne, atomarne in neposredne relacije med svetom na eni in jezikom in mislijo na drugi strani. (Horgan, 1986a: 22-23)

Vzemimo stavek:

(1) Univerza v Ljubljani je javna ustanova.

Stavek (1) je resničen ne glede na to, da *varčna ali minimalna ontologija ne vsebuje bitnosti, kot so univerze ali javne ustanove*, in da nimamo dobrih kandidatov za redukcijo le-teh. Resnica v tem primeru ni zavezana neposrednemu odnosu ujemanja med posameznimi subpropozicionalnimi elementi stavka (1) in točno določenimi predmeti in lastnostmi v svetu. Kljub temu pa želimo ohranitvi intuitivno privlačno idejo resnice kot *adequatio intellectus et rei*. Za Horgana je posredna korespondenca namreč podvrsta najsplošnejše korespondenčne teorije resnice. Ta najsplošnejša korespondenčna teorija pušča odprti vsaj dve vprašanji: (i) ali in na kakšen morajo biti posamezni subpropozicionalni elementi stavkov ali misli povezani s posamičnimi bitnostmi v svetu in (ii) ali morajo biti pogoji

[2] Takšna opredelitev realizma je povzeta po Putnamu. Podrobneje je razmerje med realizmom in posredno korespondenco prikazano v Horgan 1991. k

[3] O tem razvoju glej Horgan in Timmons (1993: 184).

resničnosti (izraženi npr. preko možnih svetov) oblikovani sledno, enostavno, kognitivno dojemljivo in zgolj v okvirih predmetov, lastnosti in relacij, ki pripadajo izbrani varčni ontologiji.[4] Od odgovorov na ti dve vprašanji je odvisno, ali pristajamo na neposredno ali posredno korespondenco. Oglejmo si še nekaj podobnih stavkov, katerih resničnost je opredeljena posredno:

(2) Uletova knjiga *Dosegljivost resnice* predstavlja prvi tak sistematičen pregled teorij resnice v slovenščini.

(3) Beethovnova peta simfonija ima štiri stavke.

(4) Slovenski narod je pred kratkim praznoval (8. februarja praznuje) svoj kulturni praznik.

Ne glede na ontološko umanjkanje bitnosti znotraj varčnih ontologij, ki bi odgovarjale izrazom "Dosegljivost resnice", "Beethovnova peta simfonija", "slovenski narod" ipd. so stavki (1) – (4) nedvomno resnični oziroma semantično pravilni glede na standarde zatrdljivosti, ki jih obvladujejo, tj. glede na standarde *običajnega govora?*

Pri našem govoru gre včasih za to, da ga obvladujejo *semantični standardi neposredne korespondence*, vendar so ti semantično zahtevni konteksti zelo *redki*. Gre, na primer, za kontekste ontoloških razprav o pravilni ontologiji in nekatere druge metafilozofske kontekste. Primeri takšnih stavkov bi bili npr. "Svet nima pravih delov", "Obstaja od jezika in misli neodvisen svet" ali "Živa bitja obstajajo". V večini primerov pa naš govor obvladujejo semantični standardi resnice kot posredne korespondence.

V nekaterih zgodnjih člankih Horgana in sodelavcev se je oblikovalo tudi razlikovanje med *zadnjo ontologijo* in *območnimi ontologijami*. Zadnja ontologija naj bi bila povsem zavezana stališču varčnosti (preko npr. načela nenaključnosti sestavljenosti; glej Horgan, 1993) in za Horgana vsebuje le en predmet, tj. svet brez delov ali gmoto. Območne ali regionalne ontologije pa naj bi vsebovale vse tiste bitnosti, na katere referira določen območni govor, ki ni ontološki govor. To razlikovanje je bilo v zadnjem času opuščeno, ker je bil ta govor preveč zavajujoč v smeri pojmovanja območnih ontologij kot utvar oziroma nekakšne parmenidovske poti noči. V novejšem času ga je nadomestil govor o razlikah v *zavezanosti*. Ko moj govor obvladujejo strogi standardi neposredne korespondence (npr. v kontekstu ontološke raziskave), potem sem omenjenim bitnostim, preko katerih stavki ali misli referirajo, tudi *ontološko zavezan*. Na drugi strani, ko gre za posredno korespondenco, sem se subpropozicionalnim elementom stavka ali misli zavezal le *referencialno oziroma ideološko*[5], to pomeni, da – čeprav mora za resničnost stavkov ali misli

[4] Varčne ontologije smo že zgoraj opredelili kot te, ki se odpovedo zavezanosti nekaterim bitnostim, ki jih postavlja zdravi razum ali znanstveni diskurz. Varčnost ali minimalnost ne pomeni nujno majhnega števila bitnosti, čeprav Horgan zagovarja metafizični monizem (gmotni materializem oziroma ang. *blobjectivism)*. (Horgan in Potrč, 2000) Drug primer varčne ontologije je van Inwagnova ontologija, ki se zaveže zgolj najmanjšim in nesestavljenim fizikalnim delcem in živim bitjem, (van Inwagen, 1990 in 1993) Varčne so tudi npr. različice Quineove ontologije, ki so zavezane množicam in konkretnim ter oddeljenim razsežnim predmetom ali pa zgolj slednjim.

[5] Izraz referancialna zavezanost je uporabljen v Horgan in Potrč (v pripravi), medtem ko isto vlogo v Horgan in Barnard (v pripravi) igra quinovski izraz "ideološka" zavezanost.

dejanski svet pripadati nizu možnih svetov, ki predstavljajo resničnostne pogoje za ta stavek oziroma za to misel – ni nujno, da posamični, kvantifikacijski in predikatni deli stavka ali misli merijo neposredno na predmete, lastnosti in relacije, ki sestavljajo izbrano ontologijo.[6]

Poglejmo na hitro še nekatere nove dodatke k tej teoriji, ki so bili razviti v zadnjem času oziroma so še v razvoju. Najpomembnejši je tukaj vsekakor poskus zajetja semantičnih standardov, ki ga Horgan in Potrč imenujeta *kvazipartikularistična semantična normativnost*. Osrednja trditev tega pristopa je, da semanični standardi niso ulovljivi v sistematiziran niz splošnih pravil brez izjem.[7] Predpona "kvazi" tukaj pušča odprto možnost za *ceteris paribus* načela[8], ki bi lahko obvladovala dinamiko spreminjanja semantičnih standardov od konteksta do konteksta. Zahteva po splošnih načelih oziroma eksplicitnih formulacijah resničnostnih pogojev ni utemeljena niti z vidika kognitivne (ne)obvladljivosti dinamike sprememb standardov niti z vidika urejenosti in sprejemljivosti oziroma pravilne formulacije teorije resnice kot posredne korespondence.[9] Druge novosti so bližje ontološkemu polu te teorije, vezanemu na minimalno ontologijo, in se dotikajo predvsem odnosa med zdravim razumom in ontologijo; gre za vprašanja dinamike "ontoloških" jezikovnih iger in spreminjanja standardov znotraj njih, vprašanja sestavljenosti in vprašanja neodpravljivosti nejasnosti iz jezika in misli ter nemožnosti ontološke nejasnosti.[10]

Horgan vidi težave, s katerimi se mora soočiti paket minimalnih ontoloških izhodišč in pojmovanja resnice kot semantične pravilnosti oziroma pravilne zatrdljivosti glede na kontekstualno spremenljive semantične standarde predvsem v treh točkah: (a) vprašanju relativizma resnice in pojmovne relativnosti; (b) nasprotjih med zdravim razumom in varčno ontologijo; in (c) oblikovanju sklenjene, sprejemljive teorije semantičnih standardov, ki prihaja s strani teoretičnih zahtev po splošni normativnosti. Nekaj od teh smo se na kratko dotaknili že zgoraj, v nadaljevanju pa bomo pogledali tudi, kam sodijo Uletove kritike in ugovori, ki merijo na Horganovo teorijo.

(3) Uletova kritika Horganove teorije

[6] Ali to pomeni, da je pomen izraza, ki enkrat nastopa pod strogimi, "neposrednimi" standardi in drugim pod manj strogimi semantičnimi standardi posredne korespondence, drugačen ali morda celo popolnoma različen? Gotovo gre za določene manjše spremembe v pomenskih odtenkih izrazov, vendar jih vseeno združuje skupno pomensko jedro, saj gre za t. i. identitetoohranjujoče razlike, tako da se izognemo pomenski dvoumnosti in naključnosti. Pri spremembah v kontekstu lahko tako kvečjemu govorimo o razliki v pomenu, ne pa o pravi pomenski razliki. Več sta o tem v svojem članku o pojmovni relativnosti in metafizičnemu realizmu pisala Horgan in Timmons (2002).

[7] To strategijo je mogoče umestiti tudi v širši kontekst zagovarjanja nemožnosti opredelitve zanimivih področij prepletenih z normativnostjo preko splošnih načel brez izjem (npr. morale, spoznanja ali duševnosti). Za več o tem glej Potrč in Strahovnik (2004). Za najbolj sklenjeno predstavitev tega pristopa k moralni normativnosti glej Dancy (2004).

[8] Horgan in Potrč kot značilen primer načela z neodpravljivim *ceteris paribus* stavkom omenjata Lewisovo načelo prilagoditve predpostavk iz njegovega članka o jezikovnih igrah (1979/1983); "Če je ob času *t* nekaj izrečeno, kar zahteva veljavnost predpostavke *P*, in *če P* pred časom *t* še ni bila predpostavljena, potem – *ceteris paribus* in z določenimi omejitvami – predpostavka *P* stopi v veljavo ob *t.*" (Lewis, 1983: 234) Tudi sicer je ta Lewisov članek pomembno izhodišče za te vrste (tj. kontekstualistične) pristope, saj ponuja model strategije zajetja dinamike spreminjajočih se kontekstov.

[9] Odgovori na to so podrobneje predstavljeni v Horgan (2002), Potrč (2000) in v Horgan in Potrč (v pripravi).

[10] O tem glej predvsem Horgan in Potrč (v pripravi).

V svoji knjigi Ule predstavi Horganovo teorije resnice v okviru obravnave realističnih zagovorov semantičnih pojmovanj resnice. (Ule, 2004: 188-198) Po kratki osnovni predstavitvi glavnih idej Ule preide na kritiko te teorije oziroma na pokaz njenih šibkih točk. Na kratko bi te lahko strnili v tri točke: (i) resnica pod manj strogimi semantičnimi standardi je zgolj utvara; (ii) problemi z neresničnostjo oziroma proizvajalci resnice[11] za neresnične stavke; in (iii) nejasnost in problemi s T-shemami resnice, ki so soočene s paradoksom kupa oziroma *soritesom*. Te njegove ugovore si bomo sedaj pobližje pogledali in poskusili nanje odgovoriti.

ad (i)

Ule trdi, da je vsakršna resnica, ki je zavezana "manj strogim" oziroma posrednim semantičnim standardom, zgolj iluzorična resnica, kakor je na nek način iluzoričen obstoj bitnosti, na katere referiramo s stavki, ki so podvrženi tem standardom. Zanj lahko pravo resnico dosežemo le s *prevodom* le-teh na *zadnjo ontološko raven*[12] oziroma z novo terminologijo bi rekli, da se vse referancialne zavezanosti v stavkih (lahko) prevedejo v stavke z ontološko zavezanostjo. Ule trdi, da bi bilo to mogoče npr. za temeljne stavke znanosti, matematike in pa tudi za vsakdanje stavke o človeku in njegovem okolnem svetu. (Ule, 2004: 192-193, 195-196) Vendar Horgan to možnost že v samem temelju zavrača. Za stavke matematike tako, na primer, trdi, da jih v celoti obvladujejo zgolj semantični standardi matematične misli oziroma diskurza čiste matematike in da niso v ničemer odvisni od sveta in predmetov ali lastnosti v njem, ter so tako mejni primer teorije resnice kot posredne korespondence. (Horgan in Barnard (v pripravi)) Vendar to ni ključnega pomena, saj bi lahko v varčno ontologijo sprejeli (če bi seveda imeli za to tehtne razloge) tudi bitnosti, kot so števila, funkcije, prostori ipd. V tem primeru bi bila resnica matematičnih stavkov zares povsem neposredna. Vendar smo z varčno ontologijo postavljeni pred problem, da hitro naletimo na stavke, katerih značilnosti smo navedli že zgoraj: (i) imamo jih za neproblematično resnične, (ii) omenjajo in kvantificirajo preko bitnosti, ki jih ni najti v minimalni ontologiji in (iii) ni nobene očitne poti, kako bi te stavke prevedli v takšne, ki bi se lahko izognili zavezanosti tem problematičnim bitnostim ali jih identificirali z neproblematičnimi. Je torej ta neproblematična resničnost teh stavkov utvara? Je njihova resničnost zgolj epifenomen in ali res znotraj ravni manj strogih, posrednih standardov sploh ne moremo govoriti o razliki med resnico in neresnico, kakor trdi Ule? Menim, da se Horganova teorija ne izteče v tej smeri.

Ule tukaj ne upošteva v zadostni meri *prilagoditve*, ki jih moramo opraviti pri dviganju in spuščanju standardov. Ule v ozadju vseskozi meri na nekakšno *absolutnost resnice*, v tem primeru na resnico pod najstrožjimi standardi.[13]

[11] Ule ang. izraz *truthmaker* v knjigi prevaja s *proizvajalec resnice*. Ustreznejši prevod bi morda bi *ustvarjalce resnice*, saj je ustrezneje reči, da npr. neko stanje stvari v svetu naredi oziroma ustvari nek stavek ali neko misel resnično, ne pa, da jo proizvede. Zaradi delnega povzemanja Uletovih stališč in jasnosti rabe se bom tukaj tudi sam omejil zgolj na rabo prvega izraza

[12] Tukaj je dovolj že to, da obstaja možnost takšnega prevoda.

[13] Morda je to posledica zanimivega dejstva, da sc standardi mnogo lažje dvignejo, kot pa spustijo, na katerega je opozoril že Lewis (1979), vendar še do danes ostaja uganka, zakaj je temu tako.

Horgan in Potrč temu pravita zmešnjava zasledovanja rezultata (ang. *scorekeeping confusion)*. Resnica kot posredna korespondenca ni nekakšna drugorazredna resnica in *posredna korespondenca je pristna korespondenca. V* naših stavkih govorci pogosto referiramo preko izrazov, ki merijo na predmete, ki so za varčno ontologijo dokaj neprivlačni kandidati za pripis obstoja, a jih neproblematično sprejemamo kot resnične. Ne smemo pa pozabiti, da način, kako s svetom je, prispeva k resničnosti stavkov tudi pod manj strogimi standardi. Horgan kot način tega prispevka opozori na model resničnostnih pogojev formuliranih preko modela možnih svetov, čeprav sam podrobneje tega predloga še ne razdela. Model resničnostnih pogojev, zasnovanih na način osrediščenih maksimalnih kozmosudejanjajočih lastnosti, se izogne ontološki zavezanosti posameznim predmetom, hkrati pa kaže na vlogo sveta za resničnost stavka. Stavki z referencialnimi zavezanostmi lahko zadostijo (ali pa ne zadostijo) tem pogojem, ne da bi se ontološko zavezali npr. univerzam, narodom ali glasbenim stvaritvam.[14]

ad (ii)

Drugi Uletov ugovor meri na težave Horganove teorije s *proizvajalci resnice za neresnične stavke*. Poda primer neresničnega stavka:

(5) Prešeren je napisal Lepo Vido.

Kaj je proizvajalec resničnosti oziroma bolje neresničnosti stavka (5)? Ule tukaj vztraja, da mora biti njegova neresničnost ontološko utemeljena, ne pa zgolj posredovana s pravili konteksta našega govora. Seveda tukaj Horgan v odgovor ne more ponuditi naslednjega: stavek (5) ni resničen, ker Prešeren in Lepa Vida ne obstajata. Podobno za matematični stavek:

(6) Obstaja vsaj eno sodo praštevilo.

ne moremo reči, da je neresničen (v kontekstu matematičnega govora), ker števila ne obstajajo; kakor te utemeljitve ne moremo uporabiti tudi za neresničen matematični stavek:

(7) Ni sodih praštevil.

Pri teh primerih utemeljitev se lepo pokaže *neprimernost zamenjave referencialnih in ontoloških zavezanosti*. Če resničnost stavka obvladujejo posredni standardi, potem isti standardi obvladujejo tudi njegovo neresničnost Neresničnost stavka o Lepi Vidi in Prešernu pojasnjujejo oziroma obvladujejo tako semantični standardi govora o umetniških delih kakor tudi način, na katerega svet je oziroma ni. In če pri posredni korespondenci ne moremo pokazati na enega, točno določenega proizvajalca resnice nekega stavka, potem enako velja za neresničnost stavkov. Kakor smo omenili že zgoraj, lahko resničnostne pogoje stavka lahko formuliramo kot množico možnih svetov. Stavek (5) preprosto ne zadosti resničnostim pogojem zanj (tj. dejanski svet, v katerem *je* bil zatrjen, ne pripada nizu možnih svetov, za katere lahko glede na ustrezne semantične standarde razumno in z določeno jasnostjo zatrdimo, da je v

[14] Skico takšnega pristopa je najti v Horgan in Barnard (v pripravi) in v Horgan in Potrč (v pripravi).

njih avtor Lepe Vide Prešeren) in to pojasnjuje njegovo neresničnost.

Ule v svoji knjigi tudi sam priznava težave mnogih drugih teorij s proizvajalci resnice za neresnične stavke, tako da tudi od teorije posredne korespondence ne moremo pričakovati popolne teoretične sklenjenosti in idealnih rešitev vseh težav, ki jih srečamo pri ukvarjanju z resnico, (glej npr. Ule, 2004: 85)

ad (iii)

Tretji in zadnji Uletov ugovor je povezan s *problemom nejasnosti* in Horganovo "razrešitvijo" paradoksa *sorites*. Za lažje razumevanje bom najprej na kratko predstavil Horganov argument za nemožnost ontološke nejasnosti oziroma nejasnosti v svetu, nato pa še njegovo obravnavo *soritesa*.

Nejasnost je *logično nekoherentna* na način, da so stavki ali misli o "nejasnostih" podvrženi semantičnim zahtevam, ki jih ne morejo hkrati zadostiti. Ta nekohernetnost ni posebej nevarna, saj jo lahko obdržimo znotraj okvira jezika in misli, ne da bi zašli v neposredna protislovja. Toda ta logična nekoherentnost nejasnosti ima za posledico to, da je ontološka nejasnost, tj. nejasnost predmetov ali lastnosti, nemožna.

Jezik in misel sta s pomočjo posrednosti korespondence zmožna *prilagoditi nejasnost*. Zdravi razum *je* tako sposoben spoštovati logično nekoherentnost, ki je na delu pri nejasnosti (npr. kot ozadje paradoksa *sorites), tj*. naslednje zahteve: (i) zadostno majhne razlike ne štejejo oziroma ne naredijo razlike, (ii) zadostno velike razlike štejejo in (iii) ponavljajoče združevanje majhnih razlik pripelje do zadostno velikih razlik. Hkrati pa je zdravorazumska, zgolj referencialna zavezanost združljiva z varčnimi in nejasnosti prostimi ontologijami.

Za Horgana v osrčju nejasnosti leži t. i. *brezmejnost*.[15] Na začetku niza *sorites* so stavki z resničnostjo vrednostjo npr. R, na koncu pa z nasprotno resničnostjo vrednostjo N, hkrati pa ni nobenega jasnega mesta, kjer bi prišlo do preskoka iz ene semantične vrednosti v drugo. Brezmejnost obvladujeta dva pojmovna pola, *individualni* in *kolektivni*. Individualni nas sooči z zahtevo, da mora poljuben zaporeden par v nizu par v nizu <N, N+1> imeti enako semantično vrednost (resnično, neresnično, niti resnično niti neresnično, nedoločeno glede resničnosti ali neresničnosti ...)".[16] Kolektivno gledišče je celostno gledišče, ki zahteva robusten kolektivni pripis vrednosti oziroma prepoveduje prehod z individualnim izhodiščem preko celotnega niza. Vztraja na tem, da ne more biti določnega kolektivnega pripisa semantične vrednosti za vse stavke v nizu *sorites*, lahko pa jih pripišemo za posamezne odseke niza. Tem trem zahtevam seveda ne moremo hkrati in v enaki meri zadostiti. Horgan to situacijo razreši tako, da predlaga, naj kolektivne zahteve dominirajo nad individualnimi na način, da jih hkrati ne ukinjajo.[17] Na ta način lahko tako prilagodimo *sorites* in nejasnost.

Karseda strnjeno bi lahko Uletov argument proti Horganovi interpretaciji oziroma prilagoditvi paradoksa *sorites* in nejasnosti povzeli takole. Vzemimo

[15] O tem glej Potrč (1998 in 2002b).
[16] O individualističnih zahtevah glej Horgan (1994: 173).
[17] Ta pristop Horgan imenuje prevrednotenje (ang. *transvaluationism)*. O tem glej Horgan (1994, 1998 in 2001).

zaporeden par stavkov <N, N+1> v nizu *sorites* (N) "Mož z n las na glavi je plešast" in (N+1) "Mož z n+1 las na glavi je plešast" ter predpostavimo, da smo si ju izbrali v *nedoločenem oziroma nejasnem področju niza*. Če sta stavka sploh določena v svoji resničnosti vrednosti, potem sta bodisi oba resnična bodisi oba neresnična. Ker smo po predhodni predpostavki umeščeni v nedoločeno področje niza, lahko sedaj z individualistično zahtevo, da imata oba soseda enako semantično vrednost izpeljemo protiintuitiven sklep – tako proti levi kot proti desni strani niza oziroma tako navzdol kot navzgor po nizu števila las. Tako za jasne primere plešavosti in lasatosti izpeljemo sklep, da so glede tega nedoločeni. Tako nam po Uletovem mnenju prilagoditev nejasnosti z zahtevo po prevladovanju kolektivističnega niza nad individualističnim ne prinaša razrešitve paradoksa, temveč ga zgolj še *okrepi in poglobi*. (Ule, 2004: 196-198)

Ule tukaj neupravičeno uvede nazaj v razpravo *individualistično zahtevo po enakosti semantične vrednosti, v* tem primeru nedoločenosti glede neke lastnosti. Horgan priznava, da če enkrat pristajamo na primat te zahteve, končamo globoko ujeti v paradoks. Ravno v izogib neintuitivnim posledicam *prevrednotenjski pristop* zagovarja *nadvlado kolektivnega pristopa*. Horgan tudi nikjer ne trdi, da je s tem dokončno razrešil in odpravil paradoks ali da ponuja idealno rešitev. Gre mu bolj za pojasnitev in prilagoditev znotraj širše slike o svetu in resnici. In zgodba o kolektivističnem nadvladanju individualističnega niza igra prav to vlogo.

(4) Semantični in spoznavni standardi

Na koncu bi se rad na kratko dotaknil še ene teme, ki je povezana s kontekstualno semantiko, prav tako pa predstavlja eno od osrednjih tematskih področij v Uletovi knjigi. Gre za vprašanje povezanosti *resnice* in *spoznanja* oziroma natančneje spoznavne dosegljivosti prve. Čeprav kontekstualna semantika *ne pristaja na možnost redukcije semantičnih standardov pravilne zatrdljivosti na spoznavne standarde zagotovljene zatrdljivosti* (ali njihovo idealizacijo), predlaga sliko, po kateri so oboji medsebojno tesno prepleteni.[18] Na ta način se odpre široko polje možnih pogledov na povezanost kontekstualne semantike s spoznavnim kontekstualizmom. Ker je sistematična resničnost prepričanj glede na pojma upravičenosti ali zagotovIjivosti spoznavni ideal ali cilj, tesna prepletenost semantičnih in spoznavnih standardov ni nobeno presenečenje. Strogost enih *je* tako lahko dober pokazatelj statusa drugih. Če naš govor obvladujejo nizki spoznavni standardi, kot npr. vsakdanje običajne stavke zdravega razuma, potem je to indic, da so najverjetneje tudi semantični standardi manj strogi oziroma posredni. Ko tako npr. zatrdim, da vem, da je Univerza v Ljubljani javna ustanova, med potrebna spoznavna dokazila, na primer, ne sodijo dokazila o univerzi kot posebni bitnosti v varčni ontologiji in tudi semantični standardi so v tej luči posredni. Vsaj tako trdita, na primer, Horgan in Potrč (v pripravi).

Tukaj je potrebno biti pazljiv. Menim, da se velik del variacij v zahtevnosti

[18] Glej npr. Horgan in Potrč (v pripravi).

spoznavnih standardov lahko dogaja *mimo kakršnih koli sprememb semantičnih standardov*. Vzemimo na primer pogost primer, ki ga navajajo spoznavni kontekstualisti.[19]

> Letališče. Janez prispe na letališče in na voznem redu preveri čas odhoda (10:00) letala za Rim. Janez ve, da letalo vzleti ob desetih. Nekaj za tem prispe na letališče še Mojca, ki ima v Rimu pomemben sestanek, od katerega je marsikaj odvisno. Mojca pogleda na vozni red, kjer je zapisan odhod za deseto uro. Toda Mojca pomisli, da *je* lahko v voznem redu napaka. Tako sklene, da v resnici ne ve, ali letalo vzleti ob desetih. Podatek se odloči preveriti še pri letališkem osebju, ki *ji* ga potrdi. Sedaj Mojca ve, da letalo vzleti ob desetih.[20]

Kako opisati zgornji primer. Če si izposodimo Lewisovo terminologijo, je pri Mojci šlo za to, da je bila pozorna (upravičeno, saj je šlo za pomemben sestanek in vozni redi včasih res vsebujejo napake) na možnost, da je v voznem redu napaka in v prvi spoznavni situaciji te možnosti ni mogla izključiti. To je storila s preverbo podatka pri osebju. Ključno vprašanje je sedaj, ali je z dvigom spoznavnih standardov prišlo tudi do dviga semantičnih standardov? Mislim, da gredo naše intuicije v smeri, da odgovor ne more biti pritrdilen. Vsekakor ni šlo za to, da bi Mojca od referencialnih zavezanosti v prešla v ontološke zavezanosti oziroma da bi za pripis védenja potrebovali najstrožje semantične standarde. Vse to kaže na dejstvo, da lahko pride pri dinamiki spoznavnih standardov do neodvisnih variacij, kjer semantični standardi ostajajo nespremenjem.[21]

(5) Zaključek

Kontekstualna semantika, združena v paket z varčno ontologijo, se tako zaenkrat še vedno kaže kot *sprejemljivo in privlačno stališče*, v primerjavi z npr. razširjenim metafizičnim realizmom, ki je zavezan neposredni korespondenci, strategijami parafraziranja, teorijo semantičnega pretvarjanja, spoznavnim redukcionizmom, irealizmom ali varčnimi teorijami resnice. Za kontekstualno semantiko se poskušal pokazati, kako mnogi očitki o njeni nesprejemljivosti ne držijo, hkrati pa jo prikazati v njeni najbolj minimalni obliki, ki jo lahko dodatno nadgradimo v več različnih smereh.

[19] O tem glej Cohen (2000) in Lewis (1996).

[20] Tudi primer z zebro in vešče prebarvano mulo v živalskem vrtu bi lahko videli v luči strogosti standardov za pripis védenja, čeprav je ponavadi ta primer ponujen v okviru argumenta o zaprtosti védenja. V osnovi gre za vprašanje, katere izmed (bolj ali manj verjetnih) alternativ, ki so skladne z subjektovo evidenco oziroma dokazili moramo upoštevati, da mu lahko pripišemo vedenje.

[21] Vprašanje je celo, ali se semantični standardi nujno spremene tudi pri najbolj radikalnih spremembah spoznavnih standardov, npr. pri skeptičnih scenarijih. Seveda bi želeli, da bi bilo naše najbolj trdno védenje, ki bi ga ubranili pred skeptikom, tudi ontološko zavezano. Toda zdi se mi, da če lahko znotraj spoznavne teorije ubranimo naše običajno vedenje, na primer moorovsko vedenje o naših okončinah, za katerega semantični standardi gotovo ne morejo biti neposredni, potem to (nizkost semantičnih standardov) ne bi smel biti razlog, da bi vztrajali, da tega včdenja ne moremo imeti.

ULE'S CRITICISM OF HORGAN'S ACCOUNT OF TRUTH AS MEDIATED CORRESPONDENCE

In his book "*The Attainability of Truth*" Andrej Ule presents several theories, including the conception of truth as indirect or mediated correspondence that was initially developed by Terry Horgan. Truth as mediated correspondence and the underlying account of limited metaphysical realism are briefly discussed. Mediated correspondence, for a given thought/sentence, is semantic correctness under contextually operative semantic standards. Such conceptual mediation involves two factors: first there are contextually operative standards for semantic correctness, whereas on the other hond there is the actual distribution of genuine properties by genuine objects in the world. Considering this, we are able to explain truth of numerous sentences and statements that we use in our every-day life and also in scientific language, with the following characteristics: (i) we take them to be unproblematically true; (ii) these sentences mention and quantify over entities that should not be countenanced within or compose the right minimal naturalistic ontology; (iii) there is no obvious way to paraphrase these statements into ones that avoid commitment to problematic entities; (iv) there is no plausible way to identify the proble- matic entities with ontologically unproblematic ones. Ule's arguments against mediated correspondence, such as argument from illusion and argument from vagueness are discussed. Some weak points of his criticism are revealed. last part of the paper briefly deals with the relationship between contextual variation of semantic standards and epistemic standards.

Keywords: truth, direct and mediated correspondence, correct assertibility/affirmability, contextually operative semantic standards, illusion, vagueness, epistemic standards.

Literatura

Cohen, S. (2000). “Contextualism and Skepticism *Philosophical Issues*, 10, str. 94-107.

Dancy, J. (2004). *Ethics Without Principles*. New York: Oxford University Press.

Graham, G. in Horgan, T. (1994). “Southern Fundamentalism and the End of Philosophy”. *Philosophical Issues*, 5, str. 219-247. Ponatisnjeno v DePaul, M. in Ramsey, W. (ur.) (1998), *Rethinking Intuition: The Psychology of Intuition and lis Role in Philosophy*, Rowman and Littlefield.

Horgan, T. (1986a). “Psychologism, Semantics and ontology”. *Nous*, 20, str. 21-31.

Horgan, T. (1986b). “Truth and Ontology”. *Philosophical Papers*, 15, str. 1-21.

Horgan, T. (1991). “Metaphysical Realism and Psychologistic Semantics”. *Erkenntnis*, 34, str. 297-322.

Horgan, T. (1993). “On What There Isn’t”. *Philosophy and Phenomenological Research*, 50, str. 693-700.

Horgan, T. (1994). “Robust Vagueness and the Forced-March Sorites Paradox”. *Philosophical Perspectives*, 8, str. 159-188.

Horgan, T. (1998). “The Transvaluationist Conception of Vagueness”. *The Monist*, 81, str. 316-333.

Horgan, T. (2001). “Contextual Semantics and Metaphysical Realism: Truth as Indirect Correspondence”. V Lynch, M. (2001), str. 67-95.

Horgan, T. (2002a). “Themes in My Philosophical Work”. *Grazer Philosophische Studien*, 63, str. 1-26.

Horgan, T. (2002b). “Replies to Papers”. *Grazer Philosophische Studien*, 63, str. 303-341.

Horgan, T. in Barnard, R. (v pripravi). “Mediated Correspondence”.

Horgan, T. in Potrč, M. (2000). “Blobjectivism and Indirect Correspondence”. *Facta Philosophica*, 2, str. 249-270.

Horgan, T. in Potrč, M. (2002). “Addressing Questions for Blobjectivism”. *Facta Philosophica*, 4, str. 311-322.

Horgan, T. in Potrč, M. (v pripravi). “Austere Realism and Quasi-Particularist Semantic Normativity”.

Horgan, T. in Tienson, J. (1996). *Connectionism and the Philosophy of Psychology*. MIT Press.

Horgan, T. in Timmons, M. (1993). “Metaphysical Naturalism, Semantic Normativity, and Meta-Semantic Irrealism”. *Philosophical Issues*, 4, str. 180-204.

Horgan, T. in Timmons, M. (2000). “Nondescriptivist *Cognitivism*: Framework for a New Metaethic”. *Philosophical Papers*, 29, str. 121-153.

Horgan, T. in Timmons, M. (2002). "Conceptual Relativity and Metaphysical Realism". *Philosophical Issues*, 12, str. 74-96.

Horgan, T. in Timmons, M. (v pripravi). "Cognitivist Expressivism". V Timmons, M. in Horgan, T. (ur.), *Metaethics after Moore: New Essays in Metaethics*, Oxford University Press.

Lewis, D. (1979, [1983]). "Scorekeeping in a Language Game". *Journal of Philosophical Logic* 8, 339-59. Ponatisnjeno v D. Lewis, *Philosophical Papers, Vol 1*, Oxford University Press, [1983], str. 233-249.

Lewis, D. (1996) "Elusive Knowledge". *Australasian Journal of Philosophy, 74*, str. 549-567.

Lynch, M. (ur.). (2001). *The Nature of Truth: Classic and Contemporary Perspectives*. MIT Press.

Potrč, M. (1998). "Nejasnost je odporna". *Anthropos*, 4-6/XXX, str. 91-98.

Potrč, M. (2000). "Justification Having and Morphological Content". *Acta Analytica*, 24, str. 151-174.

Potrč, M. (2002a). "Non Arbitrarines of Composition and Particularism". *Grazer Philosophische Studien*, 63, str. 197-215.

Potrč, M. (2002b). "Transvaluationism, Common Sense and Indirect Correspondence". *Acta Analytica*, 29/17, str. 97-114.

Potrč, M. (2003). "Blobjectivist Monism. Repulsive monism: One dynamic BLOB and no principles". V Baechli, A., Petrus K. (ur.), *Monism*, Frankfurt, London: Ontos Verlag, str. 125-155.

Potrč, M. in Strahovnik, V. (2004a). *Practical Contexts*. Frankfurt: Ontos Verlag.

Potrč, M. in Strahovnik, V. (2004b). "Justification and Context". V Loffler, W. in Weingartner, P. (ur.), *Knowledge and Belief – Wissen und Glauben. Proceedings of the 26th International Wittgenstein-Symposium 2003*, Kirchberg/W., Vienna, str. 208-216.

Potrč, M. in Strahovnik, V. (2004c). "Metaphysics: Ultimate and Regional Ontology". *Information Filosofica* III.(1).

Ule, A. (2004). *Dosegljivost resnice*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

Van Inwagen, P. (1990). *Material Beings*. Cornell University Press.

Van Inwagen, P. (1993) *Metaphysics*. Oxford: Oxford University Press.